Motion

1976/77:248

av herr Palme m. fl.
om riktlinjer för fortsatt reformering på värnpliktsområdet m. m.

Vår alliansfria utrikespolitik, som syftar till neutralitet i krig, förutsätter att landet har ett självständigt försvar. Detta bör bygga på landets egna personella och materiella resurser. Vår neutralitetspolitik förutsätter, med hänsyn till landets storlek i förhållande till dess folkmängd, en allmän värnplikt för det militära försvaret. Ett medborgerligt engagemang i försvaret har också ett ideellt värde. Detta uttrycktes bl. a. på följande sätt av 1975 års socialdemokratiska partikonkress.

När det demokratiska samhället finner sina grundläggande värden satta på spel på grund av yttre hot måste det träda upp till försvar. Detta försvar kan bara utövas av folket självt. En stark och levande demokrati kan inte överlåta till andra att utöva försvaret mot yttre angrepp. Värnpliktsförsvaret är också en viktig garanti för att försvarsmakten blir föremål för folkets insyn, kontroll och påverkan. I vårt land är banden mellan folk och försvar sedan länge starka.

En viktig förutsättning för att värnplikten skall ge de önskade resultaten är att den enskilde känner sig engagerad och delaktig i försvaret. Därför måste värnpliktsutbildningens utformning likaväl som de ekonomiska, sociala och andra villkoren för de värnpliktiga ständigt granskas och prövas. En strävan måste vara att utveckla värnpliktssystemet i takt med och under inverkan av den allmänna samhällsutvecklingen.

1974 års program

Under särskilt de senaste åren har en rad reformer genomförts med nyss angivet syfte. I slutet av år 1974 presenterade den socialdemokratiske försvarsministern riktlinjer för värnpliktspolitiken. Sammanfattningsvis innebar dessa följande:

1. Nytt ersättningssystem under grundutbildningstiden för de värnpliktiga.
2. Reformerat familjestöd under grundutbildningstiden.
3. Nytt ersättningssystem för militära repetitionsövningar samt civilförsvarsövningar.
4. Utryckningsbidragen höjs så att de motsvarar en månads ersättning.
5. Ytterligare insatser för de värnpliktiga med långa resor till hemorten.

6. Övningsuppehåll för de värnpliktiga motsvarande semesterlagen.

7. De värnpliktiga och den fast anställda personalen ges ökat inflytande över sina arbetsvillkor.

8. En översyn av tjänstereglementet inom försvarsmakten.

9. En uppföljning av rättsvårdsreformen för värnpliktiga.

10. Ett förbättrat skydd för dem som skadas under värnpliktstjänstgöring.

I betydande utsträckning har detta program infriats.

Efter beslut vid 1975 och 1975/76 års riksmöten har från den 1 juli 1976 ersättningen till de värnpliktiga under grundutbildningen byggts upp, så att förmånerna ökar ju längre tid den värnpliktige tas i anspråk. För dem som fullgör repetitionsutbildning och dem som deltar i civilförsvarsövningar har ersättningen från den 1 januari anknutits till sjukförsäkringens regelsystem.

Utryckningsbidraget höjdes kraftigt med verkan från den 1 januari 1975.

De värnpliktiga har fått övningsuppehåll i huvudsaklig anslutning till semesterlagens bestämmelser.

De som skadats under värnplikten har fått väsentligt förbättrad ersättning; senast gäller det, efter beslut vid 1975/76 års riksmöte, i ett antal äldre skadefall.

På andra områden har utredningar satts i gång, vilka delvis också lämnat sina förslag.

Tjänstereglementsutredningen, som tillsattes mot slutet av 1974, väntas lägga fram sitt förslag till ett nytt reglemente i slutet av detta år.

Utredningen om inflytande inom värnpliktsutbildningen, tillsatt i juni 1975, har under hösten 1976 lagt fram förslag (Ds Fö 1976:3) om utökat värnpliktsinflytande på en rad olika områden.

Yrkesskadeförsäkringskommittén har i ett betänkande (SOU 1976:50) Statligt personskadeskydd lagt fram bl. a. förslag till nya regler för personskada under militärtjänstgöring, civilförsvarstjänstgöring m. m.

Även om således en rad reformer genomförts eller förberetts för att anpassa de värnpliktigas villkor till förhållandena i samhällslivet i övrigt, måste detta arbete drivas vidare.

Och en sådan utveckling gäller inte bara de värnpliktiga. Med minst lika stor styrka gäller kravet om en fördjupad medbestämmanderätt för den fast anställda personalen. Även om förhållandena för denna personalgrupp till stor del regleras genom kollektivavtal, spelar statsmakternas åtgärder även här en betydelsefull roll.

Socialdemokratin lägger i denna motion fram förslag till riktlinjer för den fortsatta reformeringen på personal- och värnpliktsområdena.

Förbättrade värnpliktsförmåner

Den borgerliga regeringen har i budgetpropositionen inte gett någon anvisning om den tänker sig en fortsatt reformering av värnpliktsförmånerna. Enligt vår mening är en sådan angelägen, och främst på följande fyra punkter.

A. En höjning av dagersättningen.

B. En höjning av utryckningsbidraget.

C. En förstärkning av familjestödet.

D. Ett underlättande för dem som har långa resor till hemorten.

Dagersättningen till de värnpliktiga utgör från den 1 juli 1976 10 kr. Efter den 231:a tjänstgöringsdagen utgår ett tillägg om 15 kr. per dag, efter den 301:a dagen ett tillägg om 30 kr. Enligt vår mening bör från instundande budgetårsskifte dagersättningen höjas till 11 kr. per dag. Kostnaden härför kan för helt budgetår beräknas till ca 13,5 milj. kr.

Utryckningsbidraget till de värnpliktiga har nu varit oförändrat, 1 000 kr., sedan den 1 januari 1975. Det höjdes då från 400 kr. Även om detta var en osedvanligt stor ökning, anser vi – med hänsyn till att bidraget utgör en värdefull tillgång vid återinträdet på arbetsmarknaden – att man nu bör höja detta belopp till 1 200 kr. Helårskostnaden härför har vi beräknat till ca 9 milj. kr. Liksom skett tidigare bör denna höjning genomföras med verkan från den 1 januari 1977.

I propositionen 1975:37 angavs vissa riktlinjer för det fortsatta arbetet med det *familjesociala stödet* för de värnpliktiga under grundutbildningen. Familjestöd skulle som regel utgå till hustru (motsv.) endast under förutsättning att hon vårdar barn i hemmet eller om synnerliga skäl föreligger. Socialhjälpsnormen för Stockholms kommun skulle vara vägledande för bidragsgivningen. Vissa riktlinjer angavs även för bidragsprövningen i övrigt.

Familjepenningen för hustru (motsv.) utgår sedan den 1 juli 1975 med 21 kr. per dag. Familjepenningen för barn höjdes den 1 juli 1976 till 9 kr. Vidare utgår bostadsförmåner.

Något samlat förslag till lösning av frågorna kring det familjesociala stödet har den borgerliga regeringen tyvärr inte aviserat. Vi anser emellertid att man, i avvaktan på att utredningsarbetet redovisas, bör göra en väsentlig förstärkning av familjestödet. Denna bör då, med hänsyn till vad som uttalades vid behandlingen av proposition 1975:37, koncentreras till familjepenningen för barn. En ordentlig höjning bör göras av detta bidrag. Vi föreslår att familjepenningen för barn höjs från 9 till 16 kr. per dag. Denna höjning bör genomföras den 1 juli 1977.

Kostnaden för denna förstärkning beräknar vi för helt budgetår till ca 7,5 milj. kr.

Under de senaste åren har de värnpliktigas *reseförmåner* byggts ut kraftigt, genom fria resor och det s. k. Vpl 10-systemet. Frågan om fria resor skall utvärderas genom en arbetsgrupp som den socialdemokratiska regeringen tillsatte. Denna utvärdering har ännu inte redovisats.

I det tidigare redovisade programmet från hösten 1974 framhölls betydelsen av att bl. a. de värnpliktiga med långa resor skulle få förbättrade resemöjligheter. Genom Vpl 10-systemet kan de visserligen köpa själva färdbiljetten till lågt pris, men de måste i gengäld vara beredda att svara för sovvagnsbiljetten. Ett rättvist steg mot att väsentligt underlätta resandet för denna grupp av värnpliktiga är enligt vår mening att i Vpl 10 låta ingå inte bara färdbiljett utan även sovvagnsbiljett. Kostnaderna härför är svåra att bedöma, men vi uppskattar dem till ca 4 milj. kr.

De förslag vi här lagt fram innebär ett fortsatt stöd till de värnpliktiga. Vi anser att åtgärder av detta slag är ett verksamt bidrag till att upprätthålla en positiv inställning till värnplikten och därmed också till det militära försvaret som sådant. De budgetmässiga konsekvenserna avser vi att redovisa i samband med våra förslag kring 1977 års totalförsvarsbeslut.

De värnpliktigas utbildning m. m.

Förbättrade ekonomiska förmåner är betydelsefulla bidrag för att befästa en positiv försvarsvilja. Men det är också nödvändigt att när det gäller själva utbildningens innehåll och genomförande likaväl som i fråga om de allmänna betingelser de värnpliktiga lever under åstadkomma ett närmande till utvecklingen i samhället i övrigt.

Det socialdemokratiska ungdomsförbundet (SSU) framhåller t. ex. i sitt förslag till försvars- och värnpliktspolitiskt program Försvar och demokrati:

Utbildningen måste demokratiseras. De värnpliktiga och befälen måste ges möjlighet att tillsammans lösa problem och nå de utbildningsmål som ställts upp av regering och riksdag. Auktoritet måste ersättas med ansvar. På så sätt blir kanske utbildningen inte roligare men den blir effektivare och mer meningsfull.

Grunden för nuvarande värnpliktsutbildningssystem kom till efter förslag av 1960 års värnpliktsutredning. Det s. k. VU 60-systemet har nu varit i kraft i ett tiotal år, även om vissa modifieringar skett under de senaste åren. Det totala antalet tjänstgöringsdagar är nu lägre än som förutsattes i 1960 års värnpliktsutredningsförslag, vilket i sig innebar en betydande reducering av antalet tjänstgöringsdagar.

Utbildningstiderna har förändrats, och i något fall ökats, senast genom det beslut om obligatorisk kompanibefälsutbildning som fattades vid 1976 års vårriksdag. En utvärdering pågår av de reviderade utbildningstider som kom efter 1972 års försvarsbeslut. Inom särskilt armén har under de senaste åren påbörjats ett utvecklingsarbete på utbildningens område.

Från de värnpliktigas sida reses nu krav om en förkortning av veckoutbildningstiden. Denna är f. n. i genomsnitt 48 timmar per vecka, vilket jämförs med arbetslivets 40 timmar. En schematisk beräkning från de militära myndigheternas sida har pekat på behov av en väsentlig förlängning

av den sammanlagda utbildningstiden, räknat i veckor, om veckoarbetstiden förkortades.

Från socialdemokratisk sida har tidigare deklarerats att det efter ett försvarsbeslut är naturligt med ett utredningsarbete om olika utbildningsfrågor och andra fredsorganisatoriska spörsmål. Enligt vår mening bör en utvärdering av det nu tillämpade utbildningssystemet göras av en parlamentarisk utredning och inte enbart av myndigheten själv. Så har också skett tidigare vid viktiga förändringar av utbildningssystemet. Inte minst för repetitionssystemet kunde en översyn, syftande till en vidareutveckling av de idéer VU 60 bygger på, vara av värde.

I avvaktan på ett genomförande av ett sådant utredningsarbete är det emellertid angeläget med fortsatt försöks- och utvecklingsverksamhet. Sådana har hittills främst bedrivits inom armén. Både inom marinen och flygvapnet bör motsvarande aktiviteter sättas i gång, i syfte att bl. a. få ett förbättrat underlag för bedömning av erforderlig utbildning.

Inom arbetsrättens område har ett viktigt steg tagits från den 1 januari 1977. Trots motstånd från arbetsgivare och borgerliga partier på väsentliga punkter har en ny medbestämmandelag trätt i kraft. Det är viktigt att motsvarande förändringar genomförs även inom värnpliktsutbildningen. Förslag härom har lagts fram i promemorian (Ds Fö 1976:3) Utökat värnpliktsinflytande.

I betänkandet föreslås att de värnpliktiga liksom nu skulle vara i majoritet i förbands- och kompaninämnden. Dessa organs kompetensområden föreslås bli utvidgat. Förbandsnämnden åläggs att åtminstone en gång per år behandla frågor av större räckvidd för de värnpliktiga, som t. ex. principer för permission och tjänstledighet, tillämpning av reglerna om den militära rättsvården och marketenteriverksamheten. I vissa fall föreslås nämnderna få beslutande funktioner. Det gäller bl. a. i fråga om disposition av medel för trivselfrämjande åtgärder och inriktning av fritidsaktiviteter. Obligatoriskt samråd med de värnpliktiga föreslås också.

Enligt vår mening utgör dessa förslag en första etapp i en mer genomgripande demokratisering av värnpliktsutbildningen. De bör därför genomföras snarast möjligt.

Frågan om den militära rättsvården är ett annat omdiskuterat problem i det militära försvaret. Det militära rättssystemet genomgick en betydelsefull förändring när arreststraffet avskaffades år 1972. Skäl föreligger emellertid att nu följa upp reformens verkningar i vad avser tillämpningen av det delvis ändrade regelsystemet. En sådan prövning bör emellertid vidgas till att gälla det militära rättsvårdssystemet som sådant, bl. a. frågan i vilken utsträckning fog förfarande finns för att inom det militära försvaret ha ett från samhället i övrigt avvikande rättsregelsystem. En utredning bör tillsättas med uppgift att göra denna prövning.

Under den socialdemokratiska regeringens tid aktualiserade delegationen för jämställdhet mellan män och kvinnor frågan om samordning mellan värnpliktslag och föräldraförsäkring. Delegationen lade fram förslag om generell rätt till anstånd för värnpliktiga att under grund- och repetitionsutbildning utnyttja föräldraförsäkringen.

Enligt vår mening är det viktigt att man här söker komma fram till en lösning som kan ge den enskilde denna möjlighet utan att utbildningsmålen eftersätts. Regeringen bör låta de militära utbildningsmyndigheterna och värnpliktsverket undersöka förutsättningarna för detta.

Vissa personalfrågor

Under senare år har som här angetts en rad aktiviteter samt studie- och utredningsarbete startats som syftar till att öka den anställda och värnpliktiga personalens inflytande på sin egen arbetssituation. Som riktmärke har därvid gällt att utvecklingen av personalinflytande inom försvaret i huvudsak skall överensstämma med motsvarande utveckling på arbetsmarknaden i övrigt. Det är nödvändigt att denna verksamhet fullföljs under medverkan av berörda personalgrupper.

Nyligen har den nya arbetsrättsreformen trätt i kraft. Genom reformen tas ett väsentligt steg i riktning mot arbetslivets demokratisering. De anställda ges via sina fackliga organisationer möjlighet att påverka en rad för dem viktiga frågor. Den nya lagstiftningen förutsätter omfattande utbildningsinsatser. Medel måste planeras in för denna verksamhet.

I detta sammanhang vill vi erinra om att under senare år har omfattande rationaliseringar genomförts i fredsorganisationen. Genom s. k. personalminskningsmål har antalet anställda minskats med ca 2 500 under perioden 1972–1976. En fortsatt minskning förutsätts ske i föreliggande planer.

De rationaliseringar som nu sker innebär självfallet påfrestningar för den fast anställda personalen, framför allt de civilanställda. Enligt nyligen redovisade rapporter och uppgifter från berörda fackliga organisationer förefaller det som om man mött åtskilliga problem vid genomförandet av personalminskningsmålen. Genom de uppföljningsstudier som nu genomförs kartläggs problemen. I samråd med berörda fackliga organisationer bör åtgärder vidtas för att åstadkomma goda arbetsbetingelser och en trygg arbetsmiljö på de arbetsplatser där problem uppstått.

Särskilt angeläget är därvid att den s. k. entreprenadfrågan belyses. En utveckling mot allt fler entreprenader vad beträffar verkstadsresurser, byggnadsunderhåll m. m. för med sig flera problem. En privatisering av en rad underhållsfunktioner kan på sikt ge större kostnader än om en egen kapacitet bibehålles. Däremot är en samordning av exempelvis verkstadsdriften inom och mellan de statliga verken och myndigheterna angelägen. Så snart resultat föreligger från den nu arbetande utredningen på detta område bör skyndsamma åtgärder vidtas i syfte att nå en ökad samverkan.

Allt fler kvinnor går numera ut i förvärvslivet. Genom en rad olika åtgärder håller existerande förvärvshinder på att undanröjas. Inom det militära försvaret är i dag kvinnor förhindrade att bli yrkesbefäl. Den socialdemokratiska regeringen tillsatte därför en särskild beredning om kvinnan i försvaret med uppgift att lägga fram förslag om hur denna yrkesväg skall öppnas även för kvinnor. Det är angeläget att detta beredningsarbete snabbt leder fram till konkreta åtgärder och att det inte stoppas upp på grund av negativ inställning från militära myndigheter.

En ny befälsordning

För värnpliktsförsvaret är det ett oeftergivligt krav att man har tillgång till ett väl utbildat yrkesbefäl. Förbättringar är särskilt angelägna i fråga om utbildningen av instruktörer och andra utbildare. Inför ett nytt försvarsbeslut har nu liksom tidigare frågor om utveckling och anskaffning av materiel tilldragit sig stort intresse. Men det är också nödvändigt att beakta behovet av ett genomförande av 1973 års principbeslut om en enhetlig befälsordning.

Den socialdemokratiske försvarsministern överlämnade till överbefälhavaren en promemoria med anvisning för granskning av ett principutkast till en ny befälsordning för det militära försvaret den 11 mars 1976. Principutkastet grundar sig på riksdagsbeslutet 1973 (prop. 1973:128). De tre berörda yrkesbefälsförbunden har på alla väsentliga punkter anslutit sig till de ställningstaganden som gjorts i detta. Som utgångspunkt för sina ställningstaganden har förbunden haft den målsättningen, att den obligatoriska utbildningen för yrkesofficer skall föra fram till uppgifter av sådan kvalitet och med sådana krav på den enskilde och sådan grad av ansvar, att de blir intressanta och meningsfyllda även efter lång anställningstid. Arbetsuppgifterna skall också ge utrymme för personlig utveckling.

Yrkesbefälsutbildningen måste enligt vår mening, så långt möjligt, följa den allmänna utvecklingen på utbildningsområdet. Ett uttryck för detta är att i den nämnda promemorian kravet på s. k. allmän behörighet slagits fast. Det är också viktigt att yrkesofficersutbildningen planeras så, att en växling mellan studier och yrkesverksamhet främjas. Principen om återkommande utbildning som är en väsentlig del i socialdemokratisk utbildningspolitik, grundas i en rad olika behov.

En återkommande utbildning kan medverka till ökade kontakter mellan utbildning och arbetsmarknad. Utbildningsmöjligheterna fördelas jämnare inom åldersgrupperna genom att utbildningstillfällena ökas under individens yrkesverksamma tid. Utbildningsklyftorna mellan generationerna kan överbryggas.

Dessa och andra skäl utgör enligt socialdemokratins mening starka skäl för att man inom befälsutbildningen söker tillämpa principen om återkom-

mande utbildning och att man där så är möjligt utnyttjar det allmänna utbildningsväsendets resurser.

Kraven på yrkesbefälet måste relateras till uppgiften som ledare, fackman och utbildare i fred. Men yrkesbefälet är också en icke oväsentlig del i krigsorganisationens befälstillgång. I dagens befälssystem utnyttjas de inte på ett i alla avseenden rimligt sätt. I propositionen 1975/76:199 framhöll den socialdemokratiske försvarsministern att det yrkesbefäl inom armén som f. n. tjänstgör i krigsorganisationen på grupp- och troppchefsnivå i ökad omfattning bör krigsplaceras som plutonchefer. Detta bör följas upp i en ny befälsordning, så att yrkesofficeraren utnyttjas på lägst nivån plutonchef i enlighet med den principuppfattning socialdemokratin gav uttryck åt i anvisningarna för programplaneringen 1977/78 för det militära försvaret.

Riksdagsbeslutet 1973 angående införande av en ny befälsordning måste snarast genomföras. Utredningsarbetet har nu pågått så länge att ett beslut om genomförande måste tas. Det är angeläget inte minst mot bakgrund av vakanssituationen på lärarsidan inom värnpliktsutbildningen. Det måste bli möjligt att lägga upp rekryteringsarbetet på grundval av en principlösning senast våren 1978. Enligt vår mening bör riksdagen därför fatta beslut om att en ny befälsordning införs under kommande programplaneperiod, dvs. 1977–1982.

Hemställan

Yrkande om utredning av det militära rättsregelsystemet framläggs i särskild motion.

Med hänvisning till vad som anförts hemställs

1. att riksdagen antar i *Bilaga 1* redovisat *Förslag till lag om ändring i familjebidragslagen (1946:99)*,
2. att riksdagen beslutar att dagersättningen höjes från 10 kr. per dag till 11 kr. per dag, med verkan från den 1 juli 1977,
3. att riksdagen beslutar att utryckningsbidraget höjes från 1 000 kr. till 1 200 kr., med verkan från den 1 januari 1977,
4. att riksdagen beslutar godkänna den i motionen förordade ändringen i det s. k. Vpl 10-systemet,
5. att riksdagen hos regeringen begär en parlamentarisk utredning om värnpliktsutbildningssystemet,
6. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts rörande utökat värnpliktsinflytande,
7. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts rörande försöksverksamhet i fråga om marinens och flygvapnets utbildning,
8. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts rörande samordning mellan värnpliktslag och föräldraförsäkring,

9. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts rörande vissa personalfrågor,
10. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts rörande ny befälsordning.

Stockholm den 19 januari 1977

OLOF PALME (s)

LISA MATTSON (s)
ANNA-GRETA SKANTZ (s)
ANNA LISA LEWÉN-ELIASSON (s)
LILLY HANSSON (s)
INGVAR CARLSSON (s)
i Tyresö
BENGT GUSTAVSSON (s)
i Eskilstuna
THAGE PETERSON (s)
i Nacka
ESSEN LINDAHL (s)
i Lidingö

INGVAR SVANBERG (s)
VALTER KRISTENSON (s)
ERIK ADAMSSON (s)
PAUL JANSSON (s)
GÖRAN KARLSSON (s)
i Huskvarna
INGEMUND BENGTSSON (s)
i Varberg
HANS GUSTAFSSON (s)
i Ronneby
LENA HJELM-WALLÉN (s)

Bilaga 1

Förslag till
Lag om ändring i familjebidragslagen (1946:99)

Härigenom föreskrives att 6 § familjebidragslagen skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
	6 §
Familjepenning utgår för familjemedlem som omnämnes i 3 § med högst nedanstående belopp för dag:	Familjepenning utgår för familjemedlem som omnämnes i 3 § med högst nedanstående belopp för dag:
Kronor	Kronor
1) För hustru och frånskild hustru ävensom – därest värnpliktig icke sammanlever med hustru eller hustrun, med vilken han sammanlever, är arbetsoförmögen – för annan familjemedlem, som förestår hemmet åt värnpliktig med hemmavarande familjemedlem under 16 år 21	1) För hustru och frånskild hustru ävensom – därest värnpliktig icke sammanlever med hustru eller hustrun, med vilken han sammanlever, är arbetsoförmögen – för annan familjemedlem, som förestår hemmet åt värnpliktig med hemmavarande familjemedlem under 16 år 21
2) För annan familjemedl än som avses under 1) 9	2) För annan familjemedlem än som avses under 1) *16*

När synnerliga skäl därtill äro må efter särskilt medgivande, enligt vad i 39 § stadgas, familjepenning för värnpliktigs moder, som förestår hans hem, utgå med högst 21 kronor för dag, oaktat den värnpliktige icke har hemmavarande familjemedlem under 16 år.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1977.